

Erdődy Edit
(1946–2010)*

Rabság és szabadulás hely- és időbeli egységének nálunk, Magyarországon megfoghatóbb, érezhetőbb jelképét nemigen lehet elképzelni, mint a váci Duna-partot, a tenger felé lejtő ősfolyam és a sötétlő börtön tömbjének kettősét. Ráadásul ezt a kronotoposzt irodalmilag is rögzítette Gérecz Attila, a mártírköltő, vakmerő szökéséről írott verses regényében. S ha arra gondolunk, hogy még egy klasszicizáló, a hely és idő örvénylő megfoghatatlanságát szigorú görög–római formaeszménnyel megzabolázni akaró diadalív is van a közelben: együtt körülöttünk egy színtér, amely keretet adhat életről és halálról való elmélkedésünknek, színhelyet Erdődy Edittől való búcsúnknak.

Szigorú volt és mosolygós: ritka párosítás. Lapozgatok régi intézeti iratai között: egy régi igazolványképe mellett, amely 1970-ben készülhetett, abban az évben, amikor belépett közénk, mindjárt egy jellemzés munkájáról: korához képest rendkívül felkészült fiatal kutató, igen éles ítélőképességgel megáldva, a lényegét keresi. A kor pedig, amelynek a lényegét az általa vizsgált életművekből kellett megközelítenie, vastag, áthatolhatatlan ködfellegbe burkolt mindent: labirintusba akart csalni. Idézem: „Ezt a korélményt az értékvesztés, a kozmikus szorongás érzése hatja át, s a mindezen áttörő transzcendens reménysugár mégoly gyenge fénye világítja meg. A nyolcvanas évek prózájának jelentős részében is ez a totális értékvesztés, a kozmikus magány, a transzcendens távlatait vesztett és közvetlen létfeltételeiben pragmatikusan is ellehetetlenült élet kap formát” – ezt a pontos jellemzést Erdődy Edit Mándy-könyvének (1992) *Summázat helyett* című zárófejezetéből idézem. Edit a karrierépítés és a hatalmi viszonyokhoz való praktikus illeszkedés helyett azonnal és határozottan a munkát és az elvi alapon álló barátságokat választotta az Intézetben, pedig éppen nem könnyű munkát vártak tőle: hivatalos munkaterve szerint a Pénelopé szövésszékén készülő 1945 utáni kézikönyv politikai cenzúra alapján szétdőlt fejezeteit kellett rendbe raknia, alázatos, anonim tagjaként a „Munkaközösség” fedőnéven jelzett csoportnak. Ő pedig ezzel nem érte be, a *Literatura* legelső évfolyamában olvasható tanulmányaitól kezdve láthatjuk, hogy nagyra és igazra törekedett. A Lukácsy Sándor köré csoportosuló baráti társaság tudhatta csak, hogy mivel kellett megküzdenie. A cenzúra tilalma és az írói hiúság önérvényesítése irgalmatlanul lecsapott rá: egyetemi doktori fokozatot szerezhetett Szabó Magdáról írott kismonográfiájával, de maga a könyv sosem jelenhetett meg, Juhász Ferenc IV. Bélaeposzáról írott tanulmánya is csak a kefelevonatig juthatott el.

* Elhangzott az ItK volt szerkesztőbizottsági tagjának búcsúztatásán, 2010. május 22-én.

Ha Mészölyről, Krasznahorkairól, Nemes Nagy Ágnesről, Lengyel Péterről, Hajnóczyról, Csurka Istvánról stb., stb. írott tanulmányait, kritikáit olvassuk, kirajzolódnak értekező stílusának ritka értékei: a groteszk pátosz iránti fogékonysága, a filozófiai hangoltság értő elemzése, a szerelmes magyarság-élmény és a szenvedés méltóságának értékelése. Önjellemzésnek, kritikus, irodalomtörténeti krédója összefoglalásának is tökéletesen fölfogható, amit egy helyen Mándy Ivánról írt: „Mándynál nem téma és nem mondanivaló a magyarság, a nemzeti hovatartozás, sem ennek érzelmi és egzisztenciális vagy etikai attribútumai. Mikor a fent jelzett tárgyias szenvtelenséggel arra a következtetésre jut, hogy sorsa, determináltsága és alkata ehhez a történetesen Magyarországnak nevezett földdarabhoz köti, ez nem tartalmaz nála semmiféle morális és érzelmi felhangot, értékmozzanatot. Az identifikáció, a nemzeti hovatartozás mint az egzisztenciális kivetettség, világba vetettség specifikuma jelenik meg [...]. Az író számára ugyanis magyarsága természetes állapot, és egyetlen percig sem jelent problémát, illetve meg- és továbbgondolandó témát.” Ezért – teszi hozzá – Mándy művészete „így szervezesebben és mélyebben hordozza a nemzeti tradíciót, a magyarságot, mint a »nemzeti irodalom«-hoz való tartozással kérkedő könyvek.” (*Mándy Iván*, 104–106.) Írta ezt olyan értelmező, akit csecsemőként telepítettek ki, családjával együtt, Érsekújvárról.

Sajátos módon novellaelemzései, az ezekre építő értékvizsgálatai elvezették a színház világához is. Nagy könyve a modern magyar dráma történetéről már nem készülhetett el, de a megírt fejezetek minden bizonnyal be fognak épülni az új szintézisbe is. Mindenkinél finomabban érzékelték az irodalmi és a színházi fikció különbségeit, poétikai és dramaturgiai funkcióit: ez legjobban az irodalmi adaptációkból készült színpadi művek és hangjátékok elemzéséből derül ki. Egyesítette így magában – igen ritka erény – a színházkritikus és a drámatörténész erényeit.

Legutolsó könyvét, amellyel megörvendeztette olvasóit, Kertész Imre írásművészetének szentelte, 2008-ban. Merőben eltér az addigi szakirodalomtól, noha annak minden hasznosítható elemét filológiai mérlegeléssel felhasználta és beépítette a maga művébe. (Megjegyzendő, hogy az író szereti ezt a könyvet, magára ismerhetett benne. Mándy is így viszonyult az Erdődy Edit által róla rajzolt portréhoz. Nagy ritkaság az írói és kritikusvilág dzsungelében.) Lássuk például, hogyan értékeli *A nyomkeresőt*, azt a művet, amelyet a kritika vagy félredobott, vagy közhelyekkel intézett el. „Goethe műveiben az idő mintegy »bele van préselve a térbe«, egyben látja a múltat és a jelen, s a látványban a szükségszerű kapcsolatokat és összefüggéseket kutatja.” Kertész regényében „A küldött is a szükségszerű kapcsolatokat keresi a tájban. Az általa is ismert múlt és a jelen között azonban nincs kapcsolat, a látvány úgy utal egy korábbi világállapotra, hogy nem vesz tudomást a közelmúltról, elfelejti – a küldött szerint: elrejt, mint a bűvész –, a látót optikai csapdába ejtve.” Majd a bűvész kedő természettől elfordult, az oda-eszkábált múzeum, „rémregények kelléktára” taszítja el. Az emberek pedig: dűneri apokalipszis szereplői, hiába feltűnő ál-Jézussal: „a látomás az emberi állapot végleges, végső elrontottságát és a megváltásban való hit hiábavalóságát jeleníti meg.” (*Kertész Imre*, 41.)

Erdődy Edit Mándy-könyve végén Hamvas Béla gondolatait hívta segítségül, az indiai kultúráról, hogy hősének különleges helyzetét jellemezze a magyar irodalom törté-

netében. Ő maga is vonzódott az indiai filozófiához, vallásfilozófiához. Talán nem helytelen ezért, hogy most, amikor váratlan, döbbenetesen gyors és felfoghatatlanul fájdalmas halála után búcsúzzunk tőle, Buddha beszédéből idézzünk a létszomj kioltásáról, egy olyan fordító szavaival, aki 1956 után éveket töltött, egy darabig halálraítéltként, a váci börtön cellájában. „Viszont a tudatlanságnak teljes vágytalanság révén történő megszüntetésével megszűnnek az adottságok, az adottságok megszüntével megszűnik a megismerés, a megismerés megszüntével megszűnik a név és alak, a név és alak megszüntével megszűnik a hat érzékelési terület, a hat érzékelési terület megszüntével megszűnik az érintkezés, az érintkezés megszüntével megszűnnek az érzetek, az érzetek megszüntével megszűnik a létszomj, a létszomj megszüntével megszűnik a létezés, a létezés megszüntével megszűnik a születés, a születés megszüntével megszűnik az öregség és a halál, bánat, fájdalom, szenvedés, szomorúság, gyötrellem. Így szűnik meg az egész egyetemes szenvedés.” (*Buddha beszédei*, fordította VEKERDI József, Bp., 1989, 115–116.)

Ami pedig a halál váratlanságát illeti, a buddhizmushoz igencsak vonzódó Mészöly Miklós így vezette be Erdődy Edit első könyvét, egy levélválogatást: „Akár az éjszakai ég optikája: neves és névtelen csillagok ragyognak, megremegnek, vibrálnak. S végül is kiszámíthatatlan, hogy melyik zuhan le.” (*Szeretők és házastársak*, Bp., 1978 [Magyar Tallózó].)

Most majd elindulsz utolsó utadra, az „utolsó” szokásos, kopott jelző. Kertész útmetaforái közül a vizionárius ábrázolások kulcsául emeltél ki egyet, hallgassuk: „Az út folyamhoz hasonlított, ahol minden megállt, összetorlódott, minden hajó léket kapott, és bennük mindenki levegőért, a létéért küzdött, s egy nyitott kocsi két égnek lökött kar úgy emelkedett a hullámverés tajtékjában hánykolódó roncsok közül a magasba, mint hogyha süllyedő bárka utasa adna még egy utolsó jelt.”

Hajóban szállsz a Dunára, Érsekújvár, a szeretett Nógrád és Budapest között, de a tenger felé.

Hadd búcsúzzunk el tőle Vajda János egy versével, amelyet 1854-ben írt, a magyar történelem egy régebbi homályos és útvesztős korszakában:

Tömlöctartó lehetett

Tömlöctartó lehetett az
A ki a sirt fölhalálta,
Vak sötétség kedvelője,
Szolgálélek, vakandpára...

Legyen bármi a halálban,
Semmivélét avvagy álom.
A halált nem, de azt a szűk
Sötét börtönt én utálok.

ItK

Irodalomtörténeti Közlemények
2033. CZX. évfolyam 60.szám

Adjatok vadállatoknak,
Vessetek ki a tengerbe,
Avvagy hagyjatok szabadban
Magas hegytetőn, heverve.

Tegyetek le egy örökzöld,
Ringató fenyő bokorba,
Hol fölöttem tölgycsoportnak
Koronás királya szólna.

Mulandóságról, viharról...
A mély völgybe lebámulva,
Hova ő is minden órán
Leszáll örök nyugalomra.

Körülöttem születnének
Földet ingató villámok,
Még föl is ébresztenének:
Egy-egy percre csattanások.

Költőnek, ki egyaránt élt
Hol a földön, hol az égben,
Volna-e szebb sírja mint ott
Ég föld között, a fellegekben?

Szörényi László